

sed quia est objectum nostrae justitiae, et in nobis per fidem, spem et charitatem est, sicut cognitum est in cognoscente, et amatum in amante.¹ Si ergo recta debet fieri comparatio, conferri debet ipsa justitia objectiva ipsi beatitudini objectivae; et tunc non erit proportio, quia eadem erit justitia. Formalis etiam conferri debet formalis, et tunc, licet justitia minor sit ipsa beatitudine, non est tamen sine proportione ad illam, ut ait s. Thomas, quia a Spiritu Sancto et Christo, qui illa ut instrumento utuntur, vim habet, ut sese in beatitudinem extollat, ut semen in arborem. Unde et dilectus apostolus gratiam semini comparat, dicens: „Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.“²

26. Octavum simile argumentum sit: Justitia inhaerens est tantum signum, et quasi vestis quaedam, quae non faceret dignum aliquo praemio, nisi ex acceptatione et mere pacto regis; sine quo etiam habens illam indignus esset praemio proposito, et etiam cum pacto ea carens, dignus. Ex se igitur justitia inhaerens non sufficit ad meritum, sed imputatione supplente ejus defectus est opus.

Respondetur, fatendum esse gratiam seu justitiam inhaerentem signum esse, quum scriptum sit: „In quo et credentes signati estis Spiritu promissionis Sancto;“³ unde et vesti nuptiali comparatur, et stolae primae. Sed non puto, quod fatendum sit, esse merum ac nudum signum. Non enim possum intelligere, quomodo nudo signo tribuantur illa, quae tanquam formae tribuuntur in scriptura. Dicitur enim, quod est maximum et pretiosum promissum juxta illud: Qui „nobis maxima et pretiosa promissa donavit.“⁴ Dicitur, quod remittat peccata: „Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.“⁵ Dicitur etiam, quod sine hac nihil sumus, et cum hac filii Dei sumus, et consortes naturae divinae efficimur, sicut scribit s. Paulus:

¹ Mass. amato.² I. Joh. 3, 9.³ Eph. 1, 13.⁴ II. Pet. 1, 4.⁵ Luc. 7, 47.

„Si charitatem non habuero, nihil sum;“¹ et rursus: „Gratia Dei sum id quod sum;“² et iterum: „Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus.“³ Dicitur etiam, quod faciat novam creaturam et novum hominem, secundum illud: „In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praepitium, sed nova creatura.“⁴ Nova autem creatura fit per fidem, quae per dilectionem operatur. Dicitur denique, quod facit fructificare in vitam aeternam, ut ait Dominus: „Qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum multum;“⁵ juxta dilectum autem (scilicet Joan.): „Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.“⁶ Quae omnia non videntur, quomodo nudum signum facere posset. Est ergo signum charitas, sed efficax, sicut ipse Spiritus Sanctus signum et arrhabo et pignus dicitur, quia in eo consignamur, et arrham gloriae accipimus; non tamen est inefficax, sed efficacissimum signum.

Fateor tamen, difficile esse intelligere, quomodo qualitas quaedam creata tam efficax sit. Non enim puto sufficere ad efficaciam tantam, quod quidam ajunt, nempe ob id esse, quia in illa qualitate est justitia Christi ut efficiens et conservans, ut sol in suis radiis. Hoc enim modo nuda fides vel dispositiones, quae sunt ante gratiam, ad dicta sufficerent, quia a Christi justitia et efficiuntur et conservantur. Ergo praeter hanc efficientiam et conservationem oportet ponere pretium et valorem et vim in ipso dono conservato et effecto. Ut enim Deus, quae creator est, diversas creaturas condidit, et inter illas aliquas nobiliores et pretiosiores, ita, quae recreator, diversa dona infundit; inter quae potissimum et efficacissimum est charitas, quae non est comparanda aliis vel creaturis vel qualitatibus, quia altioris et divinius est ordinis, et quasi ex deitate, quae ignis est, prodiens scintilla, ita excellens alias inferiores naturas, sicut pretiosa pictura excellit vilem tabel-

¹ I. Cor. 13, 2.² Joh. 1, 12.³ Joh. 15, 5.⁴ Mass. qui.⁵ I. Cor. 15, 10.⁶ Gal. 6, 15.⁷ I. Joh. 4, 15.⁸ Trid. I. et II. creator.

lam, in qua est. Quae si non plene possumus intelligere, debemus credere ob scripturas, tam magnifice de hoc dono praedicantes. Quae tamen ita intelligenda sunt, tribui charitati, ut cognoscatur non agens principale, sed pretiosum et electum instrumentum, quo Spiritus Sanctus utatur ad haec efficienda. Et ideo vis principalis principali agenti est tribuenda, a quo instrumentum habet efficaciam. Ita tamen fatendum est, justitiam inhaerentem instrumentum respectu Dei esse, ut respectu nostri sit vera forma. Sic enim quae sunt formae causarum secundarum respectu primae instrumenta dici possunt, quia illis utitur ad effectus istos producendos.

28. Quae si vera sunt, non ita puto sejungendum esse pactum, seu acceptationem Dei ab ipsa forma charitatis, sicut a veste sejungeretur pactum¹ jam dicti regis; quia nemo est gratiae particeps, qui non participet pactum; nemo etiam particeps est pacti, qui non habeat gratiam. Dicerem ergo sub melius sentientis censura, quod, sicut in creatione dicitur: „Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt, statuit ea in aeternum, et in saeculum saeculi, praeceptum posuit et non praeteribit,² ubi videmus praecepto et statuto Dei omnia creata esse et conservari et suos effectus producere (hoc autem praeceptum ex parte Dei est ipsemet Deus, practice intelligens et volens haec producere et gubernare; sed quia efficax est suum intelligere et velle, in ipsis rebus producit formas, quibus ista, quae effici vult, non nude significantur, sed fiunt. Et secundum hoc dicitur in Jeremia pactum fecisse inter diem et noctem,³ quia dedit hanc naturam coelis et terrae, ut ex illorum motu et luce, et istius interpositione dies et nox causaretur) — ita etiam in re-creatione et renovatione creaturae pactum et acceptatio ex parte Dei dicit intellectum et voluntatem volentem propter Christum renovare creaturam. Sed efficax est Dei voluntas, producit in nobis formas, quibus ista renovatio fiat, et in ipsis formis continetur ipsum pactum, quod ad

¹ In Trid. I. et II. deest seu — pactum.

² Psalm. 148, 6.

³ Jerem. 33, 20.

nos atinet, et ipsa acceptatio. Nec enim Deus acceptat naturam, qua sub peccato est, vel in se ima, sed qua illam videt et vult sub gratia sua constitutam; sicut pictor non acceptat vilem tabellam, qua immunda vel vilis est, sed qua eam considerat picturam (quam ipse re ipsa superinducere decrevit) in mente sua ornatam; hoc est, prius videt tabellam picturam fore, si depingatur, et eam mente pictam habet, et ita in mente sua depictam acceptat, deinde exterius depingit. Atque ita Deus prius habet ideam adoptatae creaturae, et deinde eam re adoptat, quae propter adoptionem sibi in mente placuit, et rem postea in se ipsa gratam habet.

29. Nonnum argumentum: Homo non potest satisfacere ipsi Deo; quia ad satisfactionem opus est, ut quis reddat aequivalens, quod alias non debebat; atqui homo, etiam seclusa reparatione et gloria, ratione creationis et conservationis debet Deo, quidquid est et potest, quia servus et possessio est Domini, et ideo ei tenetur fructificare et post fructum dicere: Servus inutilis sum; quinimo ob ipsum fructum et ipsa opera redditur magis obnoxius Deo, quia dona et beneficia Dei sunt. Sic igitur non potest mereri, quia ad meritum, ultra hoc quod reddimus quod debemus vel¹ aequivalens, opus est, ut constituamus eum, apud quem meremur, debitorem; quem ergo mereri et satisfacere non possumus, opus erit justitia imputata.

Respondetur, quod considerationes adductae in hoc argumento, licet in parte sint verae, et ob id a doctoribus consideratae, speculative et a sanctis ad praxim reductae sint; tamen extra propositum quaestionis sunt. Nam quaestio quaerit id, quod fiet in iudicio, ubi iudicabimur secundum pactum, quod nobiscum inivit Deus in Christo et ejus gratia, et non secundum pactum, quod facere potuisset, considerando ea, quae dicta sunt in argumento. Quaestio rursus quaerit, an mereamur, accepto vocabulo meriti, ut eo usi sunt s. patres et scripturae, et non eo sensu, quem possumus fingere. Fatemur igitur quod non possumus satisfacere Deo iudici secluso pacto, quod fecit, sed eo admissio, cum ejus

¹ Verba mereri usque ad vel desunt apud Mass.

gratia satisfacere possumus Deo jam patri. Quia licet potuisset nos obligare ad omnia opera bona, non tamen id fecit, sed reliquit nobis quaedam opera libera, in quibus supererogando possemus satisfacere; quod negare esset error. Nec enim tenemur ad quotidie jejunandum vel semper orandum vel ad omnes eleemosynas, quas possumus, faciendas, sicut nec ad strictam paupertatem, castitatem et obedientiam, quas consulti, et non praecipit Dominus. Opera etiam ad quae tenemur, considerari possunt, qua a radice charitatis prodeunt, sive sint dulcia, sive laboriosa; et hoc modo voluit Deus, ut per illa mereremur. Possunt etiam considerari, qua ab eadem charitate prodeunt et laboriosa sunt; et hoc modo satisfaciunt, quia ita Deus voluit, qui aliter potuisset inire pactum et quia a gratia prodeunt; et ut, isto modo accepta satisfactione, satisfacere possumus, ita etiam mereri, per meritum intelligendo actionem liberam ex filio prodeuntem, quam haereditate remunerare voluit pater coelestis. De quo innuitur in scriptura, quod esset injustus, si oblivisceretur operis ex charitate facti, et quod fidelis permanet, et negare se ipsum non potest, non praestans quae promisit.

30. Non tamen puto verum, quod, loquendo de Dei absoluta potentia, non possit non praemiare justum; imo potest justo non donare gloriam, et beatum privare beatitudine, et humanitatem Christi verbi unione et plenitudine gratiae et gloriae, quam habet.

Primo quia, licet Deus promisit, quod non facit, et revera non faciet, non tamen se privavit potentia faciendi, quia posse ad plus se extendit, quam esse, vel fuisse, vel fore. Multa enim potuisset Deus facere, quae non fecit, et multa potest in futurum facere, quae non faciet, quia libere et contingenter facit quaecumque ad extra facit. Hoc enim videmus in principe, qui licet alicui concedat perpetuum privilegium, et servetur, non tamen ligat sibi manus, quin possit si velit et opus esset, abrogare illud.

Secundo hoc idem patet non esse verum, quia hoc ipso, quod ponimus absolutam potentiam, et loquimur de ea, tollimus ordinationes omnes et promissa et pacta, quia

haec omnia ad ordinatam potentiam pertinent. Loquendo ergo de absoluta potentia, non est periculum, quod se ipsum negaret, non beando justum, vel privando beatum gloria; quia hoc ipso ponimus, non praecessisse promissionem et pactum, ut revera potuit non praecedere, quia contingenter praecessit. Involvit igitur se, qui dicit: stante hac vel illa promissione, et loquendo de ea absoluta potentia, hoc vel illud est verum; quia repugnat loqui de potentia absoluta, quae tollit promissionem, et supponere promissionem factam.

31. Ad argumentum igitur breviter dicimus negando, quod illa, quae dicit, requiruntur ad meritum, vel satisfactionem, ut patres illa accipiunt, quando ista concedunt, vel admittunt; licet fateamur, quod interdum, ut veritatem ipsam in se specularentur, secundum rigorem rebus consideratis, et ut sese plus humiliarent, praedicta excogitaverint.

32. Decimum argumentum. Pueri decedentes in gratia donantur gloria, et non illam meruerunt. Ergo per imputatam iustitiam salvantur. Simile potest argumentum confici de Trajano, si verum est, ut Damascenus asserit, liberatum fuisse ab inferno precibus Gregorii Papae.

Respondetur de Trajano, quod fuit privilegium, quod non est ad consequentiam trahendum, ut¹ ita dicamus, omnes esse ita praemiatos, vel quod fuit donatus iustitia inhaerente, per quam factus est primo filius, deinde consequutus est haereditatem. Sunt etiam, qui dicunt, illum fuisse suscitatum et egisse poenitentiam et bona opera, quibus potuit gloriam sine nova imputatione mereri.²

De pueris autem dicendum, quod iustitia inhaerens, quam habent, quia non potuerunt operari, sufficit, ut sine

¹ Mass. *trahendam, cum.*

² Historia ista Trajani ex inferno liberati jam diu a criticis omnibus merito pro fabula habetur. Apud orientales in sermone spurio S. Johannis Damasceni *De iis qui in fide dormierunt* legebatur, apud occidentales penes Paulum diaconum et Johannem diaconum in vita S. Gregorii M. ab utroque conscripta (c. 27. et lib. II. c. 44). Unde tempore mediæ aevi haec narratio vulgatissima erat. Cf. animadversiones theologicas a S. Thoma Aquinate in eandem factas. In I. Sent. dist. 43. qu. 2. art. 2. ad 5. et in IV. dist. 45. qu. 2. art. 2. ad 5.

alia imputatione praemiuntur gloria, quia est in pactis. Quaestio etiam¹ non quaerit de his, sed de adultis, qui bona opera fecerunt. De parvulis enim, sicut fatemur, eis fuisse imputatam Adae injustitiam, ob quam poenas peccato originali debitas dant, ita non esset inconveniens fateri, ob justitiam Christi imputatam illos salvari; modo ita admittamus imputationem, ut dicamus, gloriam concedi secundum gradum gratiae inhaerentis, quam habent, et etiam dicamus, imputatam non supplere defectus inhaerentis; quia revera illa justitia non est defectuosa, ita ut illi correspondeat ille gradus gloriae. In hoc tamen posset dici suppleri, quia, licet sine operibus decedant, quae ob infantiam non potuerunt facere, ob opera Christi praemiuntur, sed minus, quam si vel minimum quid operati essent; et ideo infantes a doctoribus minimam sortiri beatitudinem dicuntur.

33. Undecimum argumentum fit ex timore. Ajunt enim beatos et angelos in die judicii formidaturos; quia scripturae ajunt: „Columnae coeli contremiscent et pavent;“² et rursus: „Virtutes coelorum movebuntur.“³ Si ergo, ajunt, beati timebunt filiali timore Deum, judicandi vere formidabunt et timebunt supplicium. Idem etiam confirmant ex timore, quem hic habent sancti, quibus praesens est tuba illa judicii, ut Hieronymus de se refert. Quibus etiam consonat evangelium dicens, reddituros homines rationem de omni verbo otioso in die judicii.⁴ Consonat etiam conscientia cujusvis, quae dum se consulit et proprios examinat defectus, nollet secundum justitiam judicari, verens omnia opera sua, sed deprecari misericordiam. Non est igitur, quod nitantur vel sperent inhaerenti justitia, sed confugiant, si sapiunt, ad imputatam.

Ad hoc argumentum ut respondeamus (quamquam extra rem sit, ut videbimus, de timore agere, quia sive futurus sit timor, sive non, minime efficiunt quod volunt), considerandum est in argumentantium gratiam, in quibus

¹ Deest in Mass.² Luc. 21. 26.³ Job. 26. 11.⁴ Mat. 12. 36.

erit timor, et qualis in die judicii, et quidem in die judicii universalis;¹ vel loqui possumus de signis ipsum praecedentibus, et tunc certum, quod animae beatae non terrebuntur, quia expectant illum diem, ut reddantur sibi stolae,² et ex apocalypsi Joannis constat.³ Animae autem purgatorii, si credimus patribus, certae sunt de sua salute. Si tamen illis revelarentur ista signa, et diem judicii adventare, non putarem inconveniens⁴ dicere, quod timerent, non quidem damnationem, quia certae sunt de salute, sed poenas imminentes et majestatem judicis; et hic terror cederet illis in purgatorium.

De vivis vero loquendo, si mali sunt, quamquam antequam signa propinqua adveniant, saltem plures illorum juxta Domini sententiam absque terrore ullo⁵ inveniendi sunt, edentes et bibentes, et nuptui tradentes, ut in diebus Noe,⁶ inter ipsa autem terribilia signa adventui propinquissima, quia se ipsos amabant, absque dubitatione timebunt, juxta Dominum dicentem: „Arescentibus hominibus praetimore.“⁷ Et ob id clamant saepe prophetae in carnales, desiderantes diem Domini, et illis testantes diem illum eis futuram amarum et caliginosam.⁸ De bonis vero loquendo, licet perfecti sint, et secundum spiritum diligere possint diem Domini, et levare capita, videntes appropinquare redemptionem suam,⁹ quia tamen admixtos habent defectus et humana infirmitas naturaliter timet majestatem et potentiam, ut in transfiguratione fecisse apostolos vidimus, non video, cur non debeant cum spe timere, praesertim quum timor illis possit cedere in purgationem defectuum et meritum majus. Quod si perfectiores timebunt, imperfectiores magis formidabunt.

Sed iste timor non facit ad rem eorum, qui hanc novam positionem introducunt; quia loquuntur de homine coram tribunali constituto.

¹ Mass. et quibus in die judicii utilis.² Mass. addit secundae.³ Apoc. 6. 11; 7. 9. 13 s.; 22. 14.⁴ Trid. I. conveniens.⁵ Mass. illo.⁶ Mat. 24. 37; Luc. 17. 26.⁷ Luc. 21. 26.⁸ Cf. Amos 8. 10; Jerem. 13. 16.⁹ Luc. 21. 28.

De hoc igitur in iudicio universali posito loquendo, si communem positionem doctorum sequamur, quae dicit, iudicium subito futurum, et iudicandos jam suscitatos statuendos coram tribunali, et si boni fuerint, etiam purgatos esse dum tribunali sistuntur, clarum est, quia illi, qui erunt ad dexteram, quia jam beati, non timebunt. Si autem teneremus, ut aliqui volunt, iudicium per aliquod tempus perceptibile duraturum, illucque quosdam non beatos nec plene purgatos, licet in gratia existentes, iudici sistendos, tales non timebunt damnationem; quia in iudicio particulari tulerunt sententiam suae salutis, et se ad dexteram collocatos videbunt, quem locum scimus esse salvandorum. Tamen, si purgati non sunt, donec sententiam adminus audiant: „Venite benedicti,“ poterunt ad purificationem visa maiestate terreri; quando ita timuit Daniel viso unico angelo, ut dixerit: „Domine, ex quo locutus es ad semen tuum, dissolutae sunt compages meae, et nihil in me remansit virium.“¹

35. De iudicio autem particulari loquendo, manifestum est, quod mali valde terrebuntur. Justorum vero, quamvis major pars timere habeat, quia rari perfecti sunt comparatione imperfectorum, non tamen omnes timebunt. Quod ut probetur, supponendum in primis est, quod, quam sumus coram tribunali, iam sumus extra viam merendi, quod omnes fatentur. Secundo supponendum, quod timor habet poenam, ut ait dilectus;² tertio, quod poena in hac vita infligitur vel ob peccatum vel ad meritum, in alia vero tantum ob satisfactionem pro peccato, quia non est locus merendi, ut manifestum est. His suppositis, quia multa sunt genera hominum, qui nullam debent poenam peccato (ut patet de pueris olim circumcisis, et nunc baptizatis, ante usum liberi arbitrii decedentibus, et de adultis statim post baptismum obeuntibus, et de martyribus, quibus injuria facit, qui orat pro illis secundum Augustinum, et de insignibus confessoribus, quales sunt omnes canonizati, et multi alii), manifestum est ex suppositis, quod nulli

¹ Dan. 10. 16.² I. Joh. 4. 18.

talium coram tribunali particularis iudicii timebunt, quia timor ille injuste infligeretur, non debentibus¹ illam poenam ad satisfactionem, nec potentibus ad meritum per illam proficere. Nec valet quod afferunt ad probandum timorem, quia nesciunt, ut ajunt, se esse in gratia Dei, et ideo timere habent, ne sine illa inventi dammentur. Licet enim ipsi hoc nesciant (quod tamen falsum est, quia coram tribunali revelantur abscondita cordium), Deus tamen scit, illos in gratia Dei esse et satisfecisse, et ideo immerito illis infligi timorem, qui poenam habet. Quanquam² autem ita res se habeat de timore, ut diximus, nunc expendamus, quantum juvet positionem iste timor; quem asserunt.

Demus igitur, ut videamus viam argumentorum, tam in iudicio universali quam particulari justos timere. Demus etiam, sanctos in via horrere iudicium. Non concluditur, ob id opus esse justitia imputata; imo potius contrarium. Aut enim rationabilis est iste timor, aut irrationabilis. Si irrationabilis, nihil ex eo possunt stabilire, quia est trepidare timore, ubi non est timoris occasio. Si rationabilis, ergo ideo est, quia non est refugium ad justitiam imputatam; qua posita, non opus esset timore.

36. His igitur praemissis, respondeamus singillatim ad ea, quae in argumento proposita sunt.

Primum enim, quod argumentantur videlicet: angeli et beati timebunt in die iudicii universalis, ergo boni iudicandi timebunt coram tribunali poenas, — non sequitur; quia (ut dictum est) secundum communem positionem etiam qui a dexteris erunt, beati erunt, ac per hoc eo modo timebunt, quo angeli, nempe timore casto et reverentiali, qui permanet in saeculum saeculi. Licet detur etiam, id sequi de aliquibus, qui fortassis timebunt, non propterea erit opus imputata justitia; quia justus iudex, juxta pacta sua gratiose facta iudicans, videbit illos, licet timentes citra aliam imputationem dignos esse retributione, sicut videret malos dignos esse poena, licet ipsi eam non timerent.

Non valet etiam, quod addebant de timore, quem hic habent sancti, qualis erat Hieronymus; quia tales hic ti-

¹ Trid. I. habentibus.² Mass. infligit timorem. Quanquam.